

Аналітична записка

з питань порівняльного законодавства держав-членів Європейського Союзу, Організації економічного співробітництва та розвитку щодо правового регулювання обов'язкового вивчення англійської мови у закладах дошкільної освіти*

Анотація. Викладено результати аналізу особливостей державної політики та законодавства низки країн Європейського регіону щодо обов'язковості запровадження вивчення англійської мови на рівні дошкільної та початкової освіти. Зокрема, проведено детальний огляд нормативно регламентованих принципів та підходів, які застосовуються при здійсненні державної освітньої політики в питанні вивчення іноземних мов (з акцентом на англійську мову), також наведено оцінки фахівців та висновки експертних досліджень щодо результативності запровадження вивчення іноземної мови на рівні дошкільної чи початкової освіти в кожній окремій державі. Акцентовано увагу на ефективності способів, механізмів та інструментів правової регламентації обов'язковості запровадження вивчення англійської мови на рівні дошкільної та початкової освіти в таких державах, як: Естонія, Іспанія, Італія, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Франція, Швейцарія.

Вступ.

Багатомовність визнана ключовою компетентністю в багатьох суспільствах, що відіграє важливу роль у розбудові соціальної єдності та міжкультурного діалогу. Системи освіти в усьому світі намагаються реагувати на зростаючу важливість мовних навичок.

В Європейському Союзі (далі – ЄС), заснованому на гаслі «єдність у різноманітності», мови є найпрямішим вираженням культури. Мовне розмаїття – це реальність, дотримання якої є фундаментальною цінністю ЄС. У статті 3 Договору про Європейський Союз¹ зазначено, що Союз «поважає своє багате культурне та мовне розмаїття». Стаття 165(2) Договору про функціонування Європейського Союзу підкреслює, що «дії Союзу мають бути спрямовані на розвиток європейського виміру в освіті, зокрема через навчання та поширення мов держав-членів». Хартія основоположних прав Європейського Союзу² забороняє дискримінацію за мовною ознакою (стаття 21) і покладає на Союз зобов'язання поважати мовне різноманіття (стаття 22).

Згідно з Рекомендаціями Ради ЄС від 22 травня 2019 року щодо комплексного підходу до викладання та вивчення мов (2019/C 189/03)³ багатомовна компетентність є основою бачення Європейського освітнього простору. Відсутність багатомовної компетентності є джерелом труднощів, що перешкоджає змістовним обмінам між державними органами держав-членів ЄС

¹ Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text

² Charter of Fundamental Rights of the European Union. Document 12012P/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>

³ Council Recommendation of 22 May 2019 on a comprehensive approach to the teaching and learning of languages. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?toc=OJ:C:2019:189:TOC&uri=uriserv:OJ.C_.2019.189.01.0015.01.ENG#ntr4-C_2019189EN.01001501-E0004 (дата звернення: 27.10.2023)

та комунікаціям між окремими особами (особливо у прикордонних регіонах). Встановлення партнерства між установами дошкільної освіти та школами у прикордонних регіонах заохочуватиме дітей вивчати мову сусіда з раннього віку та зменшить мовні бар'єри. Збільшення мобільності в межах ЄС для отримання освіти, роботи тощо, а також збільшення міграції із третіх країн до ЄС спонукає переглянути державами-членами ЄС виклики у викладанні та вивченні мов та можливості, які надає різноманітна європейська лінгвістика.

У рамках своїх зусиль щодо сприяння мобільності та міжкультурному взаєморозумінню ЄС визначив вивчення мов важливим пріоритетом і фінансує численні програми та проекти у цій сфері. Багатомовність є важливим елементом конкурентоспроможності Європи. Таким чином, однією із цілей мовної політики ЄС є оволодіння кожним громадянином ЄС двома іншими мовами на додаток до рідної⁴.

В Європі утвердилася позиція сучасної іноземної мови як обов'язкового предмета у школі. У більшості європейських систем освіти мовні аспекти зазнали динамічних змін протягом останніх 2–3 десятиліть. Реформи, що запроваджуються державами, стосуються, серед іншого: кількості іноземних мов, що викладаються як обов'язкові, так і за вибором; віку учнів, з якого вони починають навчання; обов'язкового / необов'язкового вивчення окремих іноземних мов; мовної пропозиції шкіл тощо⁵.

За даними Європейської освітньої інформаційної мережі Eurydice⁶, що представлені у звіті «Основні дані про викладання мов у школах Європи – видання 2023 року»⁷, відповідно до законодавства про освіту в 39 державах середня дев'ятирічна дитина зараз вивчає іноземну мову як обов'язковий предмет у школі. У половині держав така тенденція прослідковується щодо 6- або 7-річних дітей, що співпадає з віком початкової школи. У шести системах освіти (німецькомовна спільнота Бельгії, Греція, Кіпр, Люксембург, Мальта та Польща) обов'язкове вивчення іноземної мови охоплює дітей молодшого віку під час дошкільної освіти.

Раннє вивчення іноземних мов є одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної освіти. Водночас цей напрям вимагає наукового обґрунтування доцільності (або хибності) запровадження вивчення іноземної мови на рівні дошкільної освіти, оскільки стосується питань, пов'язаних з успішністю раннього навчання дитини і розвитком її когнітивних здібностей. Наразі вченими представлено низку наукових досліджень, предметом вивчення яких стали питання ефективності викладання іноземних мов у дошкільній освіті. Наведемо деякі з них. Так, нідерландськими вченими проведено дослідження на тему: «Ефекти програм з іноземних мов у дошкільній освіті та догляді: систематичний огляд»⁸ (2021 р.), присвячене аналізу впливу іноземної мови на розвиток дітей, а

⁴ Conclusiones de la presidencia. Consejo Europeo de Barcelona 15 y 16 de marzo de 2002. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/20933/70829.pdf>

⁵ Języki obce w szkołach w Europie – zmiany po 2000 roku. URL: <https://jows.pl/artykuly/jezyki-obce-w-szkolach-w-europie-zmiany-po-2000-roku>

⁶ An official website of the European Union. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/>

⁷ Key data on teaching languages at school in Europe – 2023 edition. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/key-data-teaching-languages-school-europe-2023-edition>

⁸ The effects of foreign language programmes in early childhood education and care: a systematic review. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07908318.2021.1984498>

також пов'язаних із програмою і дитиною факторів, які впливають на мовний розвиток і добробут дітей. Польськими вченими-психологами у 2018 році проведено дослідження на тему: «Ранні предиктори вивчення іноземної мови в дошкільному віці – польська як перша мова, англійська як іноземна»⁹, його метою було здійснення оцінки ранніх предикторів вивчення англійської як іноземної у польських дошкільнят, які ще не розпочали формальне вивчення граматики, а також характеристика рівня їхніх усних рецептивних та активних навичок англійської мови. 2 травня 2023 року Кембриджським університетом опубліковано науковий доробок на тему: «Дослідження учнів дошкільного віку, які вивчають іноземні мови, їхніх вчителів і батьків: критичний огляд публікацій між 2000 і 2022 роками»¹⁰, автори дослідження зосереджуються на аналізі тенденцій, виявлених у 74 емпіричних дослідженнях викладання та вивчення іноземної мови в дошкільних закладах 25 держав.

Під час підготовки аналітичної записки акцентовано увагу на досвіді правового регулювання вивчення англійської чи будь-якої іншої іноземної мови в закладах освіти, зокрема закладах дошкільної освіти в державах європейського регіону, які є державами-членами ЄС та одночасно державами, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) (Естонія, Іспанія, Італія, Німеччина, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Франція), окрім Норвегії та Швейцарії, які є тільки членами ОЕСР.

При підготовці аналітичної записки використані інформаційні матеріали, представленні Європейськими дослідницькими службами у межах відповіді на запит ECPRD.

Основна частина.

Естонія. Система освіти Естонії орієнтована на розвиток, збереження та захист естонської мови, тому одним із принципів її організації є, насамперед, забезпечення викладання естонської мови в усіх закладах освіти, у тому числі, іноземних державних навчальних закладах і групах навчання іноземних мов (частина третя § 4 Закону «Про освіту»¹¹). Із метою створення єдиного естономовного освітнього простору у 2022 році Рійгікогу ухвалив зміни¹² до низки законів у сфері освіти, які необхідні для повноцінного переходу на вивчення естонської мови. Так, починаючи з 2024 року навчально-виховна діяльність у закладах дошкільної та початкової освіти ведеться естонською мовою (§ 8 Закону «Про дошкільні заклади»¹³).

В Естонії дошкільна освіта (діти до семи років) здобувається переважно вдома, і відповідальність за її здобуття несуть батьки або особи, які їх замінюють. Сімейне виховання підтримують і доповнюють дошкільні заклади (§ 24 Закону

⁹ Early Predictors of Learning a Foreign Language in Pre-school – Polish as a First Language, English as a Foreign Language. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2018.01813/full>

¹⁰ Studies on pre-primary learners of foreign languages, their teachers, and parents: A critical overview of publications between 2000 and 2022. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/language-teaching/article/studies-on-preprimary-learners-of-foreign-languages-their-teachers-and-parents-a-critical-overview-of-publications-between-2000-and-2022/260DD8251445F8503D373D1E91DC2155>

¹¹ Eesti Vabariigi haridusseadus. Riigi Teataja. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/122122013008> (дата звернення: 27.10.2023)

¹² Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse ning teiste seaduste muutmise seadus (eestikeelsele õppele üleminek). Riigi Teataja. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122022008> (дата звернення: 27.10.2023)

¹³ Koolieelse lasteasutuse seadus. Riigi Teataja. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/120112014012?leiaKehtiv> (дата звернення: 27.10.2023)

«Про освіту»). Особам, які закінчили навчання за дошкільною програмою, дитячий заклад видає за результатами внутрішнього оцінювання картку готовності до школи, в якій описуються результати розвитку дитини. Батьки подають картку готовності до школи при вступі до початкової школи. Дошкільні навчальні заклади можуть запропонувати курси англійської мови для дітей (зазвичай дітям 3–7 років)¹⁴.

Обов'язкове вивчення іноземної мови починається в основній школі – загальноосвітній школі, яка створює можливості для здобуття базової освіти. Базова освіта починається із семи років, триває дев'ять років і складається із трьох рівнів: 1 рівень – 1–3 класи; 2 рівень – 4–6 класи; 3 рівень – 7–9 класи. Для кожного рівня освіти Урядом Естонії затверджуються національні навчальні програми (національні освітні стандарти), які встановлюють вимоги до навчання. Відповідно до § 15 Закону «Про основну школу та гімназію»¹⁵ до національної навчальної програми основної школи обов'язково включається вивчення предметів з іноземної мови (по закінченню основної школи дитина має знати не менше двох іноземних мов).

Іспанія. За даними Федерації центрів вивчення мов Іспанії (FECEI) – організації, яка об'єднує 500 мовних академій по всій державі, – досі 46 % працездатного населення держави (від 18 до 64 років) не знає жодної іноземної мови. Іспанія, разом із Угорщиною та Румунією, є найменш поліглотною державою серед тих, що входять до ЄС¹⁶.

Водночас в Іспанії обов'язкове вивчення першої іноземної мови починається у віці 6 років та триває до 18 років. Іспанська освітня система за останнє десятиліття усвідомила важливість вивчення іноземної мови у школах. Згідно із статистичними даними, опублікованими Міністерством освіти та професійної підготовки, протягом 2017/2018 навчального року 84,1 % учнів раннього віку мали певний досвід вивчення іноземної мови. Англійська мова продовжує бути мовою, яку обирають практично всі здобувачі освіти як першу іноземну мову, проте освітнє законодавство не встановлює обов'язкової вимоги щодо вибору мови навчання.

Дошкільна освіта в Іспанії не є обов'язковою. Законодавством визначено, що дошкільна освіта є етапом освіти з навчання власної ідентичності, який стосується дітей від народження до шести років і є добровільним. Він організований у два цикли: перший охоплює вік до трьох років, другий – від трьох до шести років. Процес здобуття дошкільної освіти регламентується Законом «Про освіту»¹⁷, Королівським Указом «Про мінімальний рівень навчання другого циклу ранньої освіти дітей»¹⁸ та Наказом ECI/3960/2007

¹⁴ Fwd: Fw: FW: [ECPRD] |Reply for #5617 by ESTONIA|RIIGIKOGU |"Preschool Education"

¹⁵ Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. Riigi Teataja. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/111032015016> (дата звернення: 27.10.2023)

¹⁶ Federación Española de Centros de Enseñanza de Idiomas: la población laboral española presenta todavía un grave déficit en dominio de lenguas extranjeras. URL: <https://www.economista.es/ecoaula/noticias/10977790/01/21/Federacion-Espanola-de-Centros-de-Ensenanza-de-Idiomas-la-poblacion-laboral-espanola-presenta-todavia-un-grave-deficit-en-dominio-de-lenguas-extranjeras.html>

¹⁷ Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2006-7899#:~:text=BOE%2DA%2D2006%2D7899,3%20de%20mayo%2C%20de%20Educaci%C3%B3n>

¹⁸ Real Decreto 95/2022, de 1 de febrero, por el que se establece la ordenación y las enseñanzas mínimas de la Educación Infantil. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-1654>

Міністерства освіти та професійної підготовки¹⁹, який затверджує навчальну програму й регулює організацію дошкільної освіти.

Державою створено умови для вивчення іноземних мов дітьми, які є здобувачами дошкільної освіти. Навчальною програмою дошкільної освіти передбачено, що на другому етапі здобуття дошкільної освіти цілями навчання є: підтримка інтересу дітей до участі в усному спілкуванні іноземною мовою у звичайних ситуаціях; оцінка іноземної мови як інструменту спілкування; розуміння глобальної ідеї усних текстів іноземною мовою, у звичайних ситуаціях у класі та під час розмови на відомі та передбачувані теми; позитивне ставлення до іноземної мови тощо.

Королівським Указом 1041/2017²⁰ встановлено мінімальні вимоги базового рівня для цілей сертифікації та базову навчальну програму щодо цілей, компетенцій, змісту та критеріїв оцінювання рівнів Intermediate B1, Intermediate B2, Advanced C1, і Advanced C2 для таких мов: німецька, арабська, китайська, корейська, датська, фінська, французька, грецька, англійська, ірландська, італійська, японська, голландська, польська, португальська, румунська, російська, шведська, співофіційні мови автономних співтовариств.

Італія. Згідно з опитуванням на тему викладання іноземних мов в італійських школах, проведеним Євростатом та Eurydice у співпраці з Європейською Комісією, за останнє десятиліття в початковій школі приблизно 84 % учнів вивчали принаймні одну іноземну мову, обираючи між англійською та французькою, тоді як 5 % мали можливість вивчати дві чи більше мови завдяки приватним позакласним курсам, що свідчить про зацікавленість суспільства і держави у запровадженні обов'язкового вивчення іноземних мов із раннього віку²¹.

Англійська мова є обов'язковим предметом у школах Італії. Законом 53/2003²² запроваджено обов'язкове вивчення англійської мови, починаючи з першого року початкової школи (6 років). Для початкової школи є обов'язковим викладання англійської мови в усіх класах. Для молодших середніх шкіл, окрім викладання англійської мови, передбачається обов'язкове викладання іншої мови громади. У початковій школі англійська мова викладається класним керівником відповідної спеціалізації або іншим учителем-спеціалістом.

У середніх школах, окрім вивчення англійської мови, згідно зі статтею 9 Законодавчого декрету п. 59/2004²³ обов'язковим є вивчення іншої мови спільноти – іспанської, французької, німецької. Тижневий час, відведений для

¹⁹ Orden ECI/3960/2007, de 19 de diciembre, por la que se establece el currículo y se regula la ordenación de la educación infantil. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2008-222>

²⁰ Real Decreto 1041/2017, de 22 de diciembre, por el que se fijan las exigencias mínimas del nivel básico a efectos de certificación, se establece el currículo básico de los niveles Intermedio B1, Intermedio B2, Avanzado C1, y Avanzado C2, de las Enseñanzas de idiomas de régimen especial reguladas por la Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación, y se establecen las equivalencias entre las Enseñanzas de idiomas de régimen especial reguladas en diversos planes de estudios y las de este real decreto.

²¹ Le lingue straniere più insegnate a scuola. URL: <https://www.scuola.net/news/732/le-lingue-straniere-piu-insegnate-a-scuola>

²² LEGGE 28 marzo 2003, n. 53 Delega al Governo per la definizione delle norme generali sull'istruzione e dei livelli essenziali delle prestazioni in materia di istruzione e formazione professionale. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2003-03-28;53!vig=>

²³ DECRETO LEGISLATIVO 19 febbraio 2004, n. 59 Definizione delle norme generali relative alla scuola dell'infanzia e al primo ciclo dell'istruzione, a norma dell'articolo 1 della legge 28 marzo 2003, n. 53. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2004-02-19;59#art1>

навчання англійській мові, становить три години. Передбачено, що при вступі на перший курс школи на вимогу сім'ї весь тижневий час навчання, виділений для мов громади, може бути повністю використаний для вивчення англійської мови (стаття 25 Законодавчого декрету № 226/2005²⁴).

Відповідно до Законодавчого Декрету від 13 квітня 2017 р.²⁵ передбачено створення інтегрованої системи освіти та навчання від народження до шести років, визначено загальні правила, що стосуються організації освітнього процесу в дитячих садках. Згідно з правилами відвідування дитячого садка не є обов'язковим. Відповідно до статті 1 зазначеного Декрету в дитячому садку мають бути створені умови, що сприятимуть багатомовності.

Німеччина. Відповідальність у сфері освіти в Німеччині розподілена між Федерацією та федеральними землями. Для врегулювання відносин, що не врегульовані на федеральному рівні, федеральні землі мають право видавати закони. Відповідно до статті 7 Основного Закону²⁶ вся шкільна система знаходиться під наглядом держави. Для визначення ефективності німецької системи освіти та для підготовки відповідних звітів і рекомендацій Федеральний уряд та уряд землі співпрацюють на основі угод (стаття 91b). Федеральне міністерство освіти, культури та науки²⁷ є головним органом для розробки керівних принципів політики в галузі освіти, науки та мистецтва, а також для прийняття відповідних законів та адміністративних постанов.

На федеральному рівні не закріплено обов'язкове вивчення сучасних іноземних мов у дошкільній освіті (триває до 6 років). Водночас відповідно до § 2 Закону «Про покращення якості та участі в дошкільньому догляді»²⁸ та «Спільних правових основ федеральних земель для раннього виховання в закладах дошкільньої освіти», затверджених постановою Комісії від 13/14 травня 2004 року²⁹, держава сприяє мовній освіті, а багатомовність розглядається як ресурс для дитини та її сім'ї, який слід цінувати й підтримувати. Мовна освіта в сім'ї та в дошкільніх закладах має першорядне значення для забезпечення рівних можливостей у школі, тому інтегрована в повсякденне життя мовна освіта є завданням як для закладів дошкільньої освіти, так і для початкової школи. Федеральні землі визначають кількість мов та обсяг їх викладання в дошкільніх навчальних закладах і школах. Завдяки приватним ініціативам, у Німеччині багато закладів дошкільньої освіти налагодили навчання іноземним мовам. За

²⁴ DECRETO LEGISLATIVO 17 ottobre 2005, n. 226 Norme generali e livelli essenziali delle prestazioni relativi al secondo ciclo del sistema educativo di istruzione e formazione, a norma dell'articolo 2 della legge 28 marzo 2003, n. 53. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2005-10-17;226~art25>

²⁵ DECRETO LEGISLATIVO 13 aprile 2017, n. 65 Istituzione del sistema integrato di educazione e di istruzione dalla nascita sino a sei anni, a norma dell'articolo 1, commi 180 e 181, lettera e), della legge 13 luglio 2015, n. 107. (17G00073) (GU Serie Generale n.112 del 16-05-2017 - Suppl. Ordinario n. 23). URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2017/05/16/17G00073/sg>

²⁶ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Bundesamt für Justiz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (дата звернення: 27.10.2023)

²⁷ Bundesministerium für Bildung und Forschung. URL: https://www.bmbf.de/bmbf/de/ueber-uns/leitbild/leitbild_node.html (дата звернення: 27.10.2023)

²⁸ Gesetz zur Weiterentwicklung der Qualität und zur Verbesserung der Teilhabe in Tageseinrichtungen und in der Kindertagespflege (KiTa-Qualitäts- und -Teilhabeverbesserungsgesetz - KiQuTG). Bundesamt für Justiz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/kiqutg/BJNR269610018.html> (дата звернення: 27.10.2023)

²⁹ Gemeinsamer Rahmen der Länder für die frühe Bildung in Kindertageseinrichtungen. URL: https://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2004/2004_06_03-Fruehe-Bildung-Kindertageseinrichtungen.pdf (дата звернення: 27.10.2023)

даними Асоціації ранньої багатомовності в дошкільних закладах і школах (FMKS)³⁰ (згідно зі Статутом є неприбутковою організацією, має виключно благодійні цілі у сфері освіти, сприяючи впровадженню багатомовності в дитячих садках та школах³¹), у Німеччині налічується близько 1286 двомовних закладів дошкільної освіти, в яких переважно викладається французька (високий статус французької мови в системі освіти Німеччини є результатом німецько-французького договору про дружбу 1963 року³²), англійська та італійська, також є заклади дошкільної освіти із викладенням інших мов: іспанської, турецької, грецької, польської, японської тощо.

Вивчення сучасної іноземної мови стає обов'язковим у 5 класі до закінчення середньої загальної освіти. Однак більшість федеральних земель пропонують вивчення сучасної іноземної мови, а також латинської мови в початковій школі, починаючи з 1, 2 та 3 класів. Вибір мов та кількість годин викладання залежить від навчальних програм і законодавства федеральних земель.

За даними досліджень Німецького інституту молоді³³, процедура оцінювання рівня мовлення дітей у дошкільній освіті проводиться в більшості федеральних земель протягом періоду навчання в дошкільному закладі. Майже кожна федеральна земля розробила власні процедури визначення володіння мовою. Рівень мовного розвитку дітей у дошкільних закладах оцінюють двома способами: за допомогою стандартизованих тестів або скринінгів і за допомогою процедур спостереження. Тести з розвитку мови стандартизовані та унормовані. Як і процедури тестування, скринінги також стандартизовані – без чітких теоретичних вимог тестування. На відміну від тестів, визначення продуктивності базується на визначенні критичного значення продуктивності, яке позначає межу між «потребою в мовній підтримці» та «непотребою в мовній підтримці». Стандартизовані тести відповідають вимогам теорії тестів щодо об'єктивності, надійності та валідності. У зазначених процедурах спостерігаються та документуються мовні дії дітей у повсякденних ситуаціях. Процедури спостереження дозволяють задокументувати мовний розвиток дитини протягом тривалого періоду часу та в різних ситуаціях. Оцінювання рівня мовлення дітей у дошкільній освіті не враховує питання багатомовності, але може бути застосоване до дітей, для яких німецька не є першою мовою.

Норвегія. У Норвегії Законом «Про початкову школу та середню освіту» (Закон «Про освіту»)³⁴ визначені засадничі положення організації початкової та середньої освіти. Так, навчання в початковій школі триває 10 років, має початковий і середній рівні: дитячий етап охоплює 1–7 класи, а підлітковий

³⁰ Deutschlandkarte Bilinguale Kitas. Verein für frühe Mehrsprachigkeit an Kindertageseinrichtungen und Schulen URL: <https://www.fmks.eu/bilinguale-angebote/karte-mehrsprachige-kindergaerten.html?case=&sort=&dir=ASC&next=1280&sort=> (дата звернення: 27.10.2023)

³¹ Verein für frühe Mehrsprachigkeit an Kindertageseinrichtungen und Schulen URL: https://www.fmks.eu/files/fmks/download/FMKS_Satzung_21.04.2017.pdf (дата звернення: 27.10.2023)

³² Jahre Élysée-Vertrag. URL: <https://www.lpb-bw.de/elysee-vertrag#c97204> (дата звернення: 05.03.2023)

³³ Sprachstandsfeststellung und Sprachförderung im Kindergarten. Expertise im Auftrag des Deutschen Jugendinstituts. URL: https://www.dji.de/fileadmin/user_upload/bibs/Sprachstandsfeststellung_Dietz_Lisker.pdf (дата звернення: 27.10.2023)

³⁴ Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). Ikrafttredelse 27.11.1998, 01.08.1999, skoleåret 1999/2000. URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>

рівень включає 8–10 класи. Введення англійської мови як шкільного предмета в початкових школах Норвегії відбулося ще в 1939 році відповідно до положень законодавства про освіту тих років. Передбачалося, що кожен муніципалітет окремо приймає рішення про запровадження у шкільну програму вивчення англійської мови. Природно, що такий підхід призвів до великих розбіжностей між муніципалітетами. І лише після прийняття у 1969 році нового Закону «Про базову освіту» англійська мова стала обов'язковим шкільним предметом для всіх учнів³⁵.

Подальші зміни відбулися в 1997 році відповідно до нової навчальної програми для 10-річної початкової школи L97³⁶. Цими змінами введено обов'язкове викладання англійської мови з 1-го класу (для дітей з 6 років) із загальною кількістю 271 годин на початковому рівні. У 2006 році кількість годин викладання англійської мови на початковому рівні зросла до 366 годин відповідно до нової навчальної програми для 10-річної початкової школи Kunnskapsløftet (LK06)³⁷. У новій навчальній програмі, представленій профільним міністерством у 2013 році, англійська мова визначена як «мова глобальної комунікації»³⁸.

Існують певні дослідження щодо результативності впровадження вивчення англійської мови для першокласників у Норвегії. У 2014 році на основі докторської дисертації Енн Даль³⁹, в якій проаналізовано практику викладання англійської мови для наймолодших учнів у звичайній норвезькій школі, виявлено, що протягом першого року навчання англійської мови прогрес незначний або відсутній. У дослідженні з навиків читання англійською мовою на початковому рівні, представленому Ребеккою Енн Шарбоно у 2016 році⁴⁰, констатується низький рівень викладання англійської мови та зазначається, зокрема, що навчання англійської мови в 4 і 5 класах в основному складалося з читання вголос підручника за відсутності доступу до інших англомовних літературних джерел.

У стратегічному плані «Мова відчиняє двері» 2007 року серед іншого стверджується, що 59 % вчителів, які викладають англійську мову в 1–4 класах, не мають необхідної формальної компетентності. Цей фактор вплинув на запуск широкомасштабної урядової реформи щодо безперервної та подальшої освіти

³⁵ Skolefaget engelsk. Fra britisk engelsk til mange slags ”engelsker” – og veien videre. Aud Marit Simensen Institutt for lærerutdanning og skoleforskning, Universitetet i Oslo. URL: <https://journals.uio.no/adno/article/download/1138/1017/4950>

³⁶ Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen. (1997). Engelsk. (L-97). Oslo: Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. <http://www.nb.no/nbsok/nb/adf3c4f27b9b41b8e2f231a54988bd42?index=0#0>

³⁷ Utdanningsdirektoratet (2006/2013). Læreplanverket Kunnskapsløftet. Oslo: Utdanningsdirektoratet. Hentet 23.10.17 fra. URL: <http://www.udir.no/Lareplaner/Kunnskapsloftet/>

³⁸ 20 år med engelskundervisning på 1. trinn: Har vi grunn til å feire? URL: <https://www.utdanningsnytt.no/fagartikkel-forskning-sprakopplaering/20-ar-med-engelskundervisning-pa-1-trinn-har-vi-grunn-til-a-feire/171880>

Læreplanen sier ikke hva som er «riktig» engelsk uttale. URL: <https://www.utdanningsnytt.no/laereryrket-pedagogikk-sprak/laereplanen-sier-ikke-hva-som-er-riktig-engelsk-uttale/167942>

³⁹ Dahl, A. (2014). Young language learners: The acquisition of English in Norwegian first-grade classrooms (Doktoravhandling). NTNU. URL: <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/244422>

⁴⁰ Charboneau, R.A. (2016). Approaches to English as a Foreign Language (EFL) Reading Instruction in Norwegian Primary Schools (Doktoravhandling). Universitetet i Stavanger. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/bitstream/handle/11250/2578213/Rebecca_Anne_Charboneau.pdf?sequence=1

для вчителів (KfK), відповідно до якої до 1 серпня 2025 року всі вчителі повинні підвищити свій професійний рівень до відповідних показників. У новій п'ятирічній програмі підготовки вчителів початкової школи (MAGLU) увага також приділяється англійській мові, оскільки вона є одним із трьох основних предметів разом із норвезькою мовою і математикою. Попри це, англійська мова як один із трьох предметів (окрім норвезької мови та математики), для якого передбачено письмовий іспит після закінчення початкової школи, має меншу за інші предмети кількість годин із 1 по 10 класи (менше половини годин, відведених для вивчення математики, та менше третини годин, відведених для вивчення норвезької мови)⁴¹.

Польща. За останнє десятиліття в Польщі проведено комплексне реформування освітньої галузі, у тому числі, суттєвих змін зазнали питання обов'язковості, початку та тривалості вивчення сучасних іноземних мов. Зокрема, врегульовано питання обов'язкового вивчення сучасної іноземної мови на рівні дошкільної освіти.

Відповідно до положень Закону «Про освіту»⁴² дошкільною освітою охоплюються діти віком від 3 до 7 років. Дошкільна освіта здійснюється в дитячих садках, дошкільних відділеннях початкової школи та в інших формах.

Діти починають обов'язкове вивчення іноземної мови в дитячому садку, оскільки з 2017/2018 навчального року всім дітям, які здобувають дошкільну освіту в дитячих садках, дошкільних класах у початкових школах та інших формах дошкільної освіти, надається безкоштовне вивчення іноземної мови в рамках основного навчального плану дошкільної освіти. Відповідно до законодавства освітній процес у дошкільних закладах освіти організовується в межах основного навчального плану, затвердженого розпорядженням Міністра національної освіти від 14 лютого 2017 року «Про базовий навчальний план дошкільної освіти та базовий навчальний план загальноосвітньої підготовки для початкової школи, у тому числі для учнів з помірною або тяжкою інтелектуальною недостатністю, загальноосвітньої підготовки для професійно-технічних навчальних закладів першого ступеня, загальноосвітньої підготовки для спеціальної школи підготовки до праці та загальноосвітньої підготовки для вищих навчальних закладів»⁴³.

У базовій програмі дошкільної освіти для дитячих садків та інших форм дошкільної освіти зазначено, що метою дошкільної освіти є підготовка дітей до володіння сучасною іноземною мовою шляхом пробудження їхньої мовної обізнаності та культурної чутливості та формування позитивної мотивації до вивчення іноземних мов у подальшому навчанні. Згідно з програмою підготовка дітей до використання сучасної іноземної мови повинна бути інтегрована в

⁴¹ Anna Birketveit. Kåre Nitter Rugesæter. På tide å styrke engelskfaget. URL: <https://utdanningsforskning.no/artikler/2014/pa-tide-a-styrke-engelskfaget/>

⁴² USTAWA o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. URL: <https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=1>

⁴³ ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. URL: <https://prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=4228>

різноманітні види діяльності, що здійснюються в рамках програми дошкільного виховання, і відбуватися, насамперед, у формі гри⁴⁴.

Предметом реформ у Польщі були й інші організаційні та дидактичні принципи підтримки мовної освіти, зокрема: вільний вибір мови, що викладається; свобода вибору методів навчання; використання стандартизованих результатів навчання; можливість вивчення іноземних мов на поглибленому рівні (як додаткові предмети та як частина інтегрованої змістовної та мовної освіти (білінгвальна освіта).

Що стосується вибору іноземних мов, то освітні заклади, у тому числі дошкільної освіти, самостійно вирішують, які сучасні іноземні мови вивчатимуться їхніми вихованцями. Зауважимо, що заклад дошкільної освіти під час вибору іноземної мови має орієнтуватися на найближчу за територіальним розміщенням школу та представлений там вибір іноземних мов. Закон «Про освіту» встановлює каталог сучасних іноземних мов, з яких учні можуть скласти індивідуальні іспити: іспит за восьмий клас, іспит для молодшої середньої школи та іспит по закінченню середньої школи. Перелік сучасних іноземних мов включає 7 мов: англійську, французьку, іспанську, німецьку, російську, українську та італійську, але учень зобов'язаний скласти іспит лише з однієї обраної сучасної іноземної мови, яку вивчав у школі як обов'язковий предмет.

Португалія. Дошкільна освіта в Португалії відповідно до Рамкового закону «Про дошкільну освіту»⁴⁵ є першим етапом базової освіти, спрямована на дітей віком від 3 років до віку вступу до базової освіти (при цьому безкоштовний доступ до обов'язкової освіти забезпечується державою з 4 років⁴⁶). Надається дошкільна освіта в державних та приватних закладах. Діяльність дошкільних навчальних закладів спрямована на забезпечення дітей освітою та доповнює виховну діяльність сім'ї. Відвідування закладів дошкільної освіти є необов'язковим. Відповідальність за здобуття дітьми дошкільної освіти несуть батьки.

Обов'язкове викладання англійської мови в Португалії запроваджено у 2014 році відповідно до акта Міністерства освіти і науки від 12 грудня № 76/2014⁴⁷. Вказаним актом передбачено введення у шкільну програму нового предмета «англійська мова» та визначено вимоги до професійної кваліфікації для вчителя із викладання англійської мови. Англійська мова викладається в початковій школі як невід'ємна частина навчальної програми першого циклу базової освіти (базова освіта в Португалії є загальною, обов'язковою та безкоштовною і триває дев'ять років, до закладів вступають діти, яким до 15 вересня року вступу виповнюється 6 років⁴⁸), починаючи з 3-го року навчання,

⁴⁴ Fwd: Fw: FW: [ECPRD] |Reply for #5617 by POLAND|SENAT |"Preschool Education"

⁴⁵ Lei Quadro da Educação Pré-Escolar: Lei n.º 5/97, de 10 de fevereiro. Diário da República. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/5-1997-561219> (дата звернення: 27.10.2023)

⁴⁶ Lei n.º 65/2015 de 3 de julho Primeira alteração à Lei n.º 85/2009, de 27 de agosto, estabelecendo a universalidade da educação pré-escolar para as crianças a partir dos 4 anos de idade. Diário da República. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/65-2015-67664945> (дата звернення: 27.10.2023)

⁴⁷ Decreto-Lei n.º 176/2014, de 12 de dezembro. Diário da República. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/176-2014-64297587> (дата звернення: 27.10.2023)

⁴⁸ Lei n.º 46/86 Lei de Bases do Sistema Educativo. Diário da República. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/46-1986-222418> (дата звернення: 27.10.2023)

і забезпечує семирічний послідовний період навчання (не менше двох годин на тиждень). Водночас школи залежно від наявних ресурсів можуть забезпечити додаткове вивчення англійської мови з акцентом на усному спілкуванні, починаючи з 1-го року навчання.

Оцінювання з предмета англійської мови в Португалії відбувається на четвертому році навчання першого циклу базової освіти шляхом внутрішнього підсумкового оцінювання за шкалою від 1 до 5. Внутрішнє підсумкове оцінювання проводиться наприкінці кожного навчального періоду. Національні підсумкові тести та іспити, які дозволяють сертифікувати рівень володіння студентами англійською мовою за міжнародними стандартами та критеріями, проводяться на 9-му році безкоштовної обов'язкової освіти.

Словенія. Дотримуючись загального для держав-членів ЄС принципу багатомовності, мовна та освітня складові державної політики Словенії декларують та визначають вивчення іноземних мов в освітньому процесі. Вивчення іноземних мов має давню традицію в системі освіти Словенії. Держава входить до восьми країн, де більше половини населення (67 %) вважають, що вони можуть розмовляти двома іноземними мовами. У 2011 році Європейське дослідження мовних компетенцій довело, що дев'ятикласники досягають вище середніх результатів у своїх знаннях англійської та німецької мов, сприйнятті на слух і письмовій комунікації порівняно зі студентами із 16 інших європейських держав або регіонів, які брали участь в європейському опитуванні про мовні компетенції⁴⁹.

Мовою освітнього процесу у Словенії відповідно до статті 12 Закону «Про публічне використання словенської мови»⁵⁰, статті 5 Закону «Про дитячі садки»⁵¹, статті 6 Закону «Про основну школу»⁵², статті 8 Закону «Про гімназію»⁵³ є словенська мова. Окрім словенської, мовами навчання в етнічно змішаних районах також є італійська та угорська, а в тих частинах держави, де ці мови не є достатньо вживаними, мови національних громад повинні належним чином популяризуватися як іноземні (стаття 6 Закону «Про основну школу»).

Державна мовна політика передбачає, що питанню вивчення іноземних мов в освітніх закладах приділяється особлива увага, і єдина політика викладання іноземних мов формується в рамках освітньої системи.

У межах дошкільної освіти вивчення іноземних мов, зокрема англійської, не передбачено, навіть з огляду на те, що дошкільне виховання в закладах дошкільної освіти є невід'ємною складовою системи освіти⁵⁴. Дошкільне виховання в таких закладах проходить у двох вікових періодах: перший період – діти віком від року до трьох років, і другий період – діти від трирічного віку до віку вступу до школи (стаття 15 Закону «Про дитячі садки»). Зі змісту

⁴⁹ Jeziki v vzgoji in izobraževanju. URL: <https://www.gov.si/teme/jeziki-v-vzgoji-in-izobrazevanju/>

⁵⁰ Zakon o javni rabi slovenščine (ZJRS). Datum sprejetja 15.07.2004. Datum objave 05.08.2004. Datum začetka veljavnosti 20.08.2004. URL: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3924>

⁵¹ Zakon o vrtcih (uradno prečiščeno besedilo) (ZVrt-UPB2). Datum sprejetja 04.10.2005. Datum objave 10.11.2005. URL: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4589>

⁵² Zakon o osnovni šoli (ZOsn). Datum sprejetja 14.02.1996. Datum objave 29.02.1996. Datum začetka veljavnosti 15.03.1996. URL: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448>

⁵³ Zakon o gimnazijah (ZGim). Datum sprejetja 14.02.1996. Datum objave 29.02.1996. Datum začetka veljavnosti 15.03.1996. URL: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO450>

⁵⁴ Predšolska vzgoja. URL: <https://www.gov.si/podrocja/izobrazevanje-znanost-in-sport/predsolska-vzgoja/>

положень, викладених у цьому Законі зрозуміло, що держава ставить перед дошкільними закладами інші завдання та цілі. Так, основними завданнями дитячого садка є: допомога батькам у всебічному вихованні дітей, покращення якості життя сім'ї та дітей, створення умов для розвитку фізичних і розумових здібностей дітей. Цілями є: розвиток дітей щодо вміння розуміти і приймати себе та інших; розвиток дітей щодо вміння домовлятися та співпрацювати у групах; розвиток їхньої здатності розпізнавати емоції та заохочувати емоційні переживання та вираження; виховання у дітей допитливості, дослідницького духу, уяви та інтуїції та розвиток їх незалежного мислення; заохочення розвитку рідної мови для ефективного та творчого використання мовлення, а пізніше також читання та письма; ознайомлення дітей із творами мистецтва та художнього вираження; сприяння фізичному й руховому розвитку та самостійності в дотриманні гігієнічних звичок та догляду за здоров'ям.

Відповідно до статті 45 Закону «Про основну школу» до першого класу початкової школи зараховуються діти, яким у календарному році, в якому вони починають відвідувати школу, виповниться 6 років. Із 2013 року (2013/2014 навчальний рік) розпочато поступове впровадження першої іноземної мови (яка передбачена навчальною програмою закладу освіти) із 2 класу початкової школи як обов'язкового предмета. Із 2016 року перша іноземна мова стала обов'язковим предметом для всіх учнів 2 класу. У рамках розширеної програми учні можуть факультативно вивчати першу іноземну мову і з першого класу. Таким чином, уроки першої іноземної мови проводяться із другого класу в межах обов'язкової частини програми початкової школи. Обов'язкове вивчення першої іноземної мови продовжується після початкової школи впродовж усього періоду навчання. У своїй пропозиції школи обирають між англійською та німецькою, вони також можуть запропонувати та практикувати обидві мови. У програмі старшої школи крім першої іноземної мови обов'язковою є друга, але також є можливість вибору третьої мови, при цьому школа пропонує мови з установленого набору.

Словацчина. Дошкільна освіта у Словащині є першою ланкою освітньої системи. Із 1 вересня 2021 року дошкільна освіта є обов'язковою для кожної дитини, якій до 31 серпня поточного року, що передує початку навчального року, виповнюється п'ять років. На цьому рівні ставляться завдання розвитку особистості дитини в соціально-емоційній, інтелектуальній, фізичній, моральній, естетичній сферах, розвитку вмінь та навичок і створення передумов для подальшого навчання. Закон «Про виховання та освіту» майже не відображає поняття вивчення іноземної мови на цьому рівні. Ані закон, ані освітні програми не визначають зміст чи методіку навчання іноземних мов у дитячих садках. Недостатній простір для іноземної мови на цьому освітньому рівні, ймовірно, обумовлений специфічним «факультативним» становищем дитячих садочків у системі освіти, а також ставленням до іноземних мов як до гуртка чи дозвілля за інтересами⁵⁵.

⁵⁵ Predprimárne vzdelávanie. URL: <https://www.minedu.sk/predprimarne-vzdelavanie/>
Renáta Bernátová, Tetyana Nestorenko (eds.). VZDELÁVANIE A SPOLOČNOSŤ II. Vyučovanie cudzieho jazyka na predškolskom a primárnom stupni. URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova>

Відповідно до Загальної системи рекомендацій для викладання та вивчення іноземних мов (SEER) Законом «Про освіту та навчання (Закон про школу)»⁵⁶ запроваджено обов'язкове викладання іноземних мов – англійської та принаймні ще однієї іншої іноземної мови, а також встановлено цільові рівні володіння іноземною мовою після завершення середньої освіти, а саме B1/B2 для першої та A2/B1 (як визначено в SEER) для другої іноземної мови.

Відповідно до вимог державної освітньої програми для початкової школи, затвердженої Міністерством освіти, науки та спорту (далі – Міністерство) № 2015-5129 /1758:1-10A0 від 6 лютого 2015 року, із 1 вересня 2015 року встановлено обов'язковість вивчення першої іноземної мови, якою є англійська, у 3-му класі початкової школи. У рамках освітньої програми школа може використовувати факультативні уроки для початку вивчення іноземної мови раніше, ніж у 3-му класі початкової школи. Тобто першу іноземну мову дитина починає вивчати не пізніше 3 класу початкової школи у віці 8 років.

Варто зазначити, що рішення Міністерства щодо визначення граничного віку обов'язковості вивчення англійської мови на рівні початкової школи прийнято, зокрема, з урахуванням думки відповідних фахівців, які висловилися проти раннього навчання. Окремі спостереження констатували відсутність суттєвих відмінностей між абітурієнтами, які вивчали англійську мову з дитячого садка, і тими, хто почав вивчати її пізніше в початковій чи старшій школі. Інші дослідники зосередилися на опитуванні думок викладачів іноземних мов і виявили, що викладачі більш стримані в питанні раннього вивчення іноземної мови та навіть пропонують вивчення іноземної починати з п'ятого класу, тобто з 10-річного віку дитини⁵⁷.

Проте, із вересня 2019 року за ініціативи Міністерства запроваджено для початкових шкіл добровільний вибір мови для викладання як першої іноземної мови. Такий підхід обумовлено тим, що з моменту запровадження обов'язкової англійської мови як першої іноземної обсяг викладання інших іноземних мов різко скоротився. Значно погіршився рівень знань з інших іноземних мов у випускників закладів освіти, особливо з німецької мови. Тому адміністрація початкової школи має право вибору мови, відмінної від англійської, якщо є зацікавленість учнів. Однак, за статистикою Міністерства, англійська мова залишиться домінуючою іноземною мовою, яку обирають більшість учнів⁵⁸.

Франція. Правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи дошкільної освіти у Франції регулюються Кодексом про освіту⁵⁹ (далі – Кодекс). Система освіти є централізованою. Міністерство національної освіти є відповідальним органом у сфері освіти, у тому числі дошкільної (складання навчальних програм, планів; встановлення вимог до педагогічних працівників; визначення процедури оцінювання тощо). Відповідно до статті L131-1 Кодексу освіта є обов'язковою із трьох років до шістнадцяти.

⁵⁶ ZÁKON z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov. URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20200701>

⁵⁷ Učenie sa cudzieho jazyka v predškolskom veku. URL: <https://www.direktor.sk/sk/casopis/manazment-skoly-v-praxi/ucenie-sa-cudzioho-jazyka-v-predskolskom-veku.m-58.html>

⁵⁸ Je to oficiálne. Angličtina už na školách nebude povinná tak, ako doposiaľ. URL: <https://www.startitup.sk/je-to-oficialne-anglictina-uz-na-skolach-nejede-povinna-tak-ako-doposial/>

⁵⁹ Code de l'éducation. Legifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071191 (дата звернення: 27.10.2023)

Володіння державною мовою та знання двох іноземних мов є одним з основних завдань освіти (стаття L121-3 Кодексу). При цьому освітнє законодавство не вирізняє англійську мову з-поміж інших сучасних іноземних мов. Згідно з Циркуляром Міністерства національної освіти та молоді від 12-12-2022 MENJ - DGESCO C1-3⁶⁰ зміцнення навичок володіння англійською та іншими обов'язковими сучасними іноземними мовами (найчастіше, німецькою, іспанською та італійською) є освітнім пріоритетом. Вивчення іноземної мови є обов'язковим із першого року початкової школи (із 6 років) (стаття L312-9-2 Кодексу)⁶¹. Також пропонуються спеціальні курси вивчення сучасних іноземних мов.

Відповідно до Закону про школу⁶² ознайомлення дітей із сучасними іноземними мовами починається з дошкільної освіти. Саме в дитячому садку учні знайомляться з іншими мовами, навчання яким згідно з рекомендаціями Міністерства національної освіти та молоді⁶³ відбувається в невимушених ситуаціях (ігри, дитячі віршики тощо) і спрямовується на розвиток усного мовлення. Діти також можуть відвідувати спеціальні курси із вивчення сучасних іноземних мов.

Швейцарія. Із погляду мовного різноманіття, Швейцарська Конфедерація складається з німецькомовних, франкомовних та італомовного кантонів. Чотири кантони мають офіційний статус багатомовних: Берн (німецько-французький), Фрібург (франко-німецький), Вале (франко-німецький) і Граубюнден (німецька, ретороманська та італійська мови). Англійська мова стає все більш важливою як «lingua franca» між носіями чотирьох національних (офіційних) мов. Відповідно до Індексу володіння англійською мовою EF за 2022 рік Швейцарія наразі посідає 29 місце (зі 111) за рівнем володіння англійською мовою порівняно з іншими державами, для яких англійська мова не є рідною, приблизно 60 % населення (понад 5 мільйонів) розмовляє англійською мовою. Англійська мова використовується в 17 кантонах, а також має однаковий статус поряд із французькою у Берні, Вале, Фрібурзі, Граубюндені⁶⁴.

Організація навчального процесу в початковій та середній школі регулюється на кантональному рівні. Відмінності полягають у мові викладання, порядку вивчення іноземних мов. Кожен кантон має право модифікувати структуру та зміст навчання за різними рівнями, проте вони базуються на загальних принципах, а якість та доступність освітніх послуг гарантує федеральна влада й контролює Державний секретаріат з питань освіти, досліджень та інновацій (CERI).

⁶⁰ Enseignement de l'anglais et des langues vivantes étrangères tout au long de la scolarité obligatoire. NOR: MENE2234752C Circulaire du 12-12-2022 MENJ - DGESCO C1-3 Ministère de l'Education Nationale et de la Jeun. URL: <https://www.education.gouv.fr/bo/22/Hebdo47/MENE2234752C.htm> (дата звернення: 27.10.2023)

⁶¹ Horaires d'enseignement des écoles maternelles et élémentaires Ministère de l'Education Nationale et de la Jeunesse. URL: https://www.education.gouv.fr/bo/15/Hebdo44/MENE1526553A.htm?cid_bo=95203 (дата звернення: 27.10.2023)

⁶² LOI n 2019-791 du 26 juillet 2019 pour une école de la confiance (1) Legifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000038829065/> (дата звернення: 27.10.2023)

⁶³ Recommandations pédagogiques. Ministère de l'Education Nationale et de la Jeunesse. URL: https://www.education.gouv.fr/bo/19/Hebdo22/MENE1915455N.htm?cid_bo=142292 (дата звернення: 27.10.2023)

⁶⁴ Україна-Швейцарія: чи можна порівнювати. URL: <http://svitytsia.crimea.ua/?section=article&artID=5353>; Do People Speak English in Switzerland? URL: <https://sayyestothetrip.com/do-people-speak-english-in-switzerland/>

Так, у Федеративному Законі про мови та розуміння⁶⁵ визначено, що навчальні заклади зобов'язані дотримуватися такої системи викладання іноземних мов, яка гарантує, що учні володітимуть принаймні ще однією національною мовою та однією іноземною мовою (стаття 15).

Застосування мов в освітньому процесі регулюється також Угодою між кантонами про гармонізацію обов'язкової освіти (HarmoS)⁶⁶. Відповідно до статті 3 цієї Угоди обов'язковим елементом шкільного навчання при здобутті базової підготовки є вільне володіння усною та письмовою мовами, наявність необхідних навичок володіння другою національною мовою та принаймні однією іноземною мовою. Зазначеним актом встановлені часові періоди викладання мов: перша іноземна мова викладається не пізніше 5-го року навчання, а друга – не пізніше 7-го року навчання. При цьому одна із двох іноземних мов є другою національною мовою. Очікувані навички володіння цими двома мовами після закінчення обов'язкової освіти мають еквівалентний (однаковий) рівень. Порядок навчання іноземних мов узгоджується на регіональному рівні. Критерії якості та розвитку такого навчання є частиною загальної стратегії, прийнятої Конференцією представників державної освіти від кантонів (CDIP)⁶⁷.

У 2004 році на конференції міністрів освіти кантонів (EDK)⁶⁸ констатовано, що всі діти та молодь повинні вивчати дві іноземні мови – другу національну мову й англійську. Таким чином, між кантонами досягнуто домовленість щодо викладання першої іноземної мови на регіональному рівні. Іноземні мови, які викладаються, відрізняються залежно від мовних регіонів і кантонів, тому в закладах початкової і загальної середньої освіти у франкомовних кантонах повинні викладати німецьку та англійську мови, у німецькомовних кантонах – французьку і англійську мови, а в італомовних кантонах – німецьку, французьку та англійську мови⁶⁹.

Швейцарські дослідники стверджують, що англійська мова в державі безумовно змінила свій статус: перейшла зі статусу іноземної мови до статусу додаткової мови із функціями *lingua franca*, тобто мови, яка може використовуватися для спеціальних цілей і для ширшого спілкування⁷⁰. Відповідно до пропозиції закладів освіти мови мають індекси, які визначають їх ступінь важливості, а саме: L1: рідна мова; L2: національна мова; L3: іноземна мова. Фактично, Швейцарія офіційно визнала англійську лише на рівні L3 (L4 в італомовній зоні), але неофіційно англійська займає позицію L2. Тому останніми роками у Швейцарії, здебільшого в кантонах Берн та Граубюнден, існує

⁶⁵ Federal Act on the National Languages and Understanding between the Linguistic Communities of 5 October 2007. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2009/821/en>

⁶⁶ Accord intercantonal sur l'harmonisation de la scolarité obligatoire (HarmoS) du 14 juin 2007. URL: <https://www.lexfind.ch/tolv/218269/fr>

⁶⁷ Recueil systématique de la législation intercantonale dans le domaine de l'éducation. URL: <https://www.edk.ch/fr/documentation/textes-juridiques/recueil-des-bases-legales>

⁶⁸ Fwd: Fw: FW: [ECPRD] |Reply for #5617 by SWITZERLAND |"Preschool Education"

⁶⁹ Лінгвокраїнознавство німецькомовних країн (Швейцарія, Австрія, Ліхтенштейн, Люксембург). URL: https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:0ecb69e6cea145a35fe59ad8a2ac6600d248310c/latest/374663/index.html#:~:text

⁷⁰ English in Switzerland: From Foreign Language to Lingua Franca? Urs Dürmüller University of Bern. URL: <https://duermueller.tripod.com/ECH.html>

розділений статус англійської мови (офіційний і неофіційний), іншими словами, статус «de iure» – англійська як L3 і «de facto» – англійська як L2.

Офіційні дані ілюструють, що в німецькомовному кантоні Берн та двомовних (німецька, французька) кантонах Фрібурзі та Вале у 2022/23 навчальному році перейшли до навчальної програми, яка передбачає, що викладання французької мови як першої іноземної мови (L2) починається в 3-му навчальному році, а англійської як другої іноземної мови (L3) – у 5-му навчальному році. Відповідно до навчальної програми наприкінці початкової школи необхідно для обох мов досягти рівня від А2 (основні вимоги) до рівня В1 (розширені вимоги), які базуються на Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти (CEFR).

Висновки.

1. Політика Європейського Союзу спрямована на вивчення мов, однак законодавство ЄС має обмежену роль у питаннях мовної та освітньої політики держав-членів, оскільки ці сфери суспільних відносин регламентуються національним законодавством кожної держави. Рекомендації Ради ЄС (2019/С 189/03) стали правовим підґрунтям для запровадження комплексного підходу до викладання та вивчення мов у ранньому віці. Як зазначено в документі, основним принципом соціальних прав ЄС є забезпечення права кожного на якісну та інклюзивну освіту, професійну підготовку та навчання протягом усього життя задля підтримки та набуття навичок, які дозволяють повноцінно брати участь у житті суспільства, успішно переходити на ринок праці. Багатомовна компетенція є однією із ключових компетенцій, яка сприяє працевлаштуванню, самореалізації, активній громадянській позиції, міжкультурному розумінню та соціальній інтеграції, що визначається як «здатність доречно та ефективно використовувати різні мови для спілкування».

2. Володіння державною мовою та знання двох інших сучасних мов є одним із основних пріоритетів освітньої політики більшості європейських держав. Держави на законодавчому рівні врегульовують питання обов'язковості вивчення іноземної мови, єдина політика викладання іноземних мов формується в рамках освітніх систем. Як правило, обов'язкове вивчення першої іноземної мови починається у віці 6–7 років, що співпадає із віком початкової школи. Водночас спостерігаються тенденції до зниження вікового цензу для обов'язкового вивчення іноземної мови. Наприклад, відповідно до законодавства Польщі діти починають обов'язкове вивчення сучасної іноземної мови на рівні дошкільної освіти (3–6 років).

Державами реалізується політика раннього навчання як засобу підвищення загальної успішності в освіті, із цією метою підтримується підхід до запровадження освітніх програм раннього вивчення іноземної мови на рівні дошкільної освіти. Однак здебільшого вони мають не обов'язковий, а факультативний характер, основною метою якого є знайомство дитини з іноземною мовою та формування позитивного ставлення до чужої мови.

3. У більшості європейських держав учні найчастіше вивчають англійську мову. Англійська мова є обов'язковою іноземною мовою у 21 системі освіти на початковому та/або нижчому середньому рівні. Інші держави обирають альтернативний шлях, зокрема законодавчими положеннями встановлюється

принцип добровільності вибору мови навчання (Іспанія, Німеччина, Польща, Франція тощо), таким чином робиться спроба розширити мовний репертуар мешканців і забезпечується можливість особистісного вибору.

Прослідковуються певні особливості законодавчого закріплення обов'язковості вивчення іноземних мов у багатомовних державах. Наприклад, у Швейцарії, де французька та німецька мови є офіційними мовами, освітня система забезпечує умови для вивчення здобувачами освіти однієї національної мови та однієї іноземної мови.

4. Останніми роками спостерігається зростання наукової зацікавленості щодо комплексу питань, пов'язаних зі сферою розвитку дитини та раннім вивченням іноземної мови, зокрема на рівні дошкільної освіти. Дослідження ілюструють наявність неоднозначності у визначенні вікового критерію для початку вивчення дитиною іноземної мови.

5. Стандартами дошкільної освіти в державах, законодавство яких аналізувалося, не передбачено обов'язкового рівня знань англійської (чи будь-якої іншої іноземної) мови, з яким діти мають випускатися із закладу дошкільної освіти. Навчальними програмами встановлюються вимоги до рівня володіння іноземною мовою для учнів, які здобувають початкову та середню освіту. Зазначені вимоги базуються на Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти (CEFR).

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

При підготовці матеріалів використано інформацію із бази ECPRD. Відповідні матеріали не призначені для користування у власних наукових дослідженнях.